

klady (z nich tu zbyly dvě básně R. Dehmela, který měl v té době vliv i na některé původní verše Neumannovy) a články. Ale i bez toho se sbírka vymyká dobovému ideálu jednotně komponované knihy a vědomě přijímá podobu souboru dokumentů veřejných i intimních. — Ve svém vlastním uspořádání Spisů ve dvacátých letech Neumann sbírku — spolu s předchozími knihami *Jsem apoštol nového žití*, *Apostrofy hrdé a vášnivé* a *Satanova sláva mezi námi* — jako celek nezachoval; rozdělil ji do dvou nových souborů *Knihla mládí a vzdoru* (1920) a *Knihla erotiky* (1922); několik básní přitom zcela vypadlo. — 1. vydání sbírky nemělo v kritice velký ohlas. Později byl v ní spatřován vrchol Neumannovy mladistvé lyriky a významná etapa jeho básnického vývoje k socialismu; značný vliv na tento výklad měly autorovy vlastní pozdější komentáře (*Vzpomínky*). Největší ohlas mezi básníky i čtenáři nalézala vždy *Stráž chudých lásek* a báseň titulní; projevilo se to i v samostatném vydání druhé z nich v kontextu rodící se proletářské poezie. mč

Sépie - František Halas

1927

První sbírka Františka Halase obsahuje básně, které by bylo možno převážně označit za reflexivní; v duchu avantgardní poezie se však vymykají tradičnímu rozlišení na básnické druhy a směřují k čistému lyrismu bez dalšího vymezení. Náměty vycházejí ze zkušeností a situací obecně lidských. Skličující vědomí smrti se prolíná se vzpurným a kriticky vyostřeným společenským postojem, s Halasovým intenzivně a spontánně žitým proletářstvím. Kolektivní trauma doby doléhá i sem rozhořčenými verši o padlých světové války (*Mazurské bažiny*, *Neznámý voják*), kde odsudek militarismu se bez potřeby jakéhokoli komentáře vtěluje do drsných obrazů zničených lidských těl. V pokusu o panoramatické zachycení poválečné Evropy, v básni *Paříži až tě nebude*, se Evropa jeví jako zestárlý kontinent, jemuž jen revoluce načas odhalila perspektivu nových životních možností. Pocit stárí a únavy světa, v poválečné světové literatuře nikoli vzácný (nabízí se srovnání zejména s Erenburgovým Trustem D. E.) a obecný i mezi Halasovými avantgardními vrstevníky, se ve sbírce konkretizuje i v neodbytném a ochromujícím vědomí nesčíslných navršených kulturních vrstev, které znemožňují kontakt s živou skutečností a odsuzují současnou kulturu k planosti a opakování. Ve stylu sbírky je tento únavný tlak naznačen množstvím kulturně historických, často vzdělanecy

exkluzivních citátů a narážek na dávné nebo mytické postavy a události (anděl smrti Azrael, antická nevěstka Fryné, legendární krásko Thais aj.).

V individuálním lidském osudu vystupují do popředí tragické momenty spjaté s uplývající časem, především nezbytnost zániku. Motiv smrti, hrobu, tělesného rozkladu se vrací až svěhlavě, takřka s násilím navěšován na nejrůznější témata, včetně tak tradičních lyrických námětů jako je ticho nebo déšť. Je to nejobvyklejší, vsudypřítomná, automaticky se z paměti vybavující představa rané Halasovy poezie. Tak se naruby obrací asociativní metoda poetismu: jestliže při ortodoxním uskutečnění metody měl být psychický mechanismus mimovolného sdružování představ nástrojem k vytváření nečekaných spojení, uvádění maxima nových motivů, rozvíření kolotoče logicky nesouvisejících obrazů, pak v Sépii přivolávají asociace stále tutéž centrální utkvělou představu a tak vedou skoro k tematické monotonii: psychický automat určený k produkci nečekaných spojení selhává, jakmile psychika sama je nečekaného typu, vymyká se předpokládanému modelu. A poezie si nutně klade cíl zcela odlišný od programu poetismu — směřuje k znítenění a koncentrovanosti. — Halasův plebejský materialismus předem vylučující jakoukoli nadpозemskou útěchu obrací pozornost k hmotným projevům smrti, k biologii, k chemii a fyzice rozkladu. Literární inspirace Halasova vnáší do mnohých básní efekty spjaté s oškřivostí a hrůzou. Neběží však o pouhý návrat dekadentních nálad; důležitou složku této lyriky tvoří odhodlání postavit člověka tváří k drsné skutečnosti smrti, a to s předpokladem, že to má význam pro postoj vůči celé skutečnosti, včetně skutečnosti společenské. Tragické vědomí nedovoluje subjektu uspokojit se drobnými senzácemi civilizačního rozmachu, ba ani hlubším sebeuskutečněním v metodické umělecké tvorbě podle receptů avantgardy. Trýznivý pocit lidského a básnického nedovršení se tu stává jedním z prostředků výzvy k napjatému nekonformnímu postoji ke skutečnosti.

Závažným tématem Sépie jsou potíže v úsilí o kontakty mezi lidmi. Musí se s nimi střetávat i erotický zážitek. Stejně je tomu v básních věnovaných poezii (*Sbohem múzy*, titulní báseň aj.): básnické slovo sleduje Halas s nedůvěrou, zjišťuje, že se stává spíš nástrojem sebeukrytí než sebesdělení. (Odtud i klíčový obraz sépie skrývající se na útěku v oblaku inkoustu.) Přesto se tu objevují situace autentického dotyku se světem a bližním: ze zákopu zabitých zaznívá sten, oslovení matky; neznámý voják spontánním gestem vzpoury „rozkopne mrvu kytic“; připomíná se ztracený čas dětství, kdy svět byl podoben pohádce, a proto byl i domovem (*Krev dětství*); bás-

ník sám opětovně dobývá skutečnost, zaklínaje ji originální metaforou, která obnovuje vnímání světa, podobně jako vzpoura obnovuje společenskou skutečnost. Básně jsou často komponovány jako řetězce přejmenování jediné věci, spíše než smyslové senzace se však v těchto metaforách uplatňuje hodnocení věci, v sériích obrazů se rozvíjí souvislá myšlenka směřující k pointě.

Sépii předcházela rozsáhlá a rozrůzněná tvorba, v níž Halas od ohlasů proletářské poezie a ostře protiměšťáckých satir brzy přešel k exotické a velkoměstské tematice a k hravosti nezvalovského poetismu. V Sépii však už Halas vykračuje na samostatné cesty. Setkáme-li se tu např. s výzvou k bezstarostnému veselí, je to spíš povinná splátka dobovému literárnímu heslu. Halas si též vytváří vlastní vztah k tradicím moderního básnictví, z něhož je pro Sépii vedle Baudelaira (je mu věnována báseň *U hrobu*) důležitý německý expresionista G. Trakl a také raný dadaismus. Spolu se Závadovou PANYCHIDOU představuje Sépie v meziválečné poezii významný bod obratu; vedle smyslovosti a psychickým automatismem motivované fantazie si znovu vydobývá místo myšlenkové hledání, subjektivní citové konflikty a usilování mravní. Význam těchto proměn mohl být rozeznán až v souvislosti s dalším Halasovým vývojem. Ve chvíli publikování byla Sépie většinou přijata jako individuální projev v rámci poetistické školy; recenze V. Nezvala se debutujícího básníka snažila odvrátit od všeho, čím se vymykal poetistické lehkosti, harmonii a technické uhlazenosti. Halasovu blízkost poetismu zdůrazňovala i Teigova typografická úprava. — Při pozdějších vydáních autor korekturami v sestavě sbírky (vypuštění řady básní) její odlišnost od poetismu naopak zdůraznil.

mč

Siréna - Vilém Závada

1932

Druhou sbírku básní vydal Závada až šest roků po své prvotině; značný časový odstup se projevil ve velkém rozsahu sbírky i ve snaze vyhranit co nejvýrazněji svou názorovou a uměleckou pozici. V úvodní básni *Monolog* podává Závada — v polemickém navázání na titulní báseň prvotiny PANYCHIDA — historii svého lidského a názorového zrání: vystřízlivění z dětských snů (na pozadí ostře se vrývajícího dojmu z rodného průmyslového kraje pod Beskydami) i z mladistvého opojení životem ve znamení apollinairovské poezie je v okamžiku uzrání nahrazeno vůlí nést břemeno lidskosti, pro-

hlédat k trpkému jádru věci, čelit marnosti a smrti. V následujících oddílech *Pašijový týden* a *Nostalgie* je lyrický subjekt zcela stržen k úzkostnému zkoumání tragických stránek lidské existence; tento úděl se opětovně hodnotí jako něco, co zbavuje prožitek bezprostřednosti, a tedy i jako zavržení a prokletí deformující celý niterný život (básně *De profundis*, *Na poušti* aj.). Touženým protipólem zavrženectví je spontánní a tvořivý přístup k životu, Závadovi spjatý s neporušenou krajinou venkova a sebeuplatněním v tělesné práci (*Básník a sedlák*) a také se schopností naivní náboženské víry. — V oddíle *Městské krajiny* a dvanáctidílné samostatně zařazené básni *Desperados* se odhalují širší sociální souvislosti zavržení a beznaděje. Je tu především v nových a nových motivech s vášnivou kritikou předváděna karikatura moderního velkoměsta, jeho barů a bulvárů a jeho vyprahlých, vykořeněných obyvatel; velkoměsto je pro Závadu parazitním útvar, který je v básnickově modelu světa protikladem jak průmyslového kraje, tak rolnického venkova. Přízračné postavy příživnického světa (obchodní agent) se stávají vtělením ďábelské moci, vidění krutých a odporných reálií se stupňuje do rozměrů apokalyptického mýtu. Této stylizaci napomáhá neustále přítomný morální komentář básnického subjektu zalykajícího se hnusem a zoufalstvím i úzkostí, zda z těchto propastí propadlých ďáblu je ještě možné najít nějaké východisko. Subjektivní hledání cesty se odehrává v kulisách odvozených opět z ostravské krajiny deformované moderním průmyslem (závěr básně *Desperados*). Ostravsko je však i dějištěm hořkých výjevů ze soudobé krize a nezaměstnanosti, které ústí v poznání, že starý svět je odsouzen k zániku; tentokrát je to vysloveno střízlivě, bez patetických stylizací (básně *První máj*). — Následující oddíl *Obrazy z války* přináší kromě konkrétní výpovědi *V zázemí za války* s příznačným motivem odchodu otců vojáků (Závadův otec ve válce zahynul) delší báseň *Oslava míru*, která je situována do Paříže v den výročí vítězství; uplynulá válka navždy deformovala všechny své účastníky, její hrůzy jsou aktualizovány hrozbou války nové. — V oddílu *Svatojanská noc* přichází jakési uklidnění v reflexích o údělu básníka, ve versích intimních (v básni *Bez milosti* vědomí nevyužitých životních možností, nespokojenost s civilizací a hrůza marnosti jsou uchlácholeny přítomností milované ženy) a příležitostných (*Pohřeb básníka*, tj. O. Březiny). — V šesti básních oddílu *Epilog* se znovu objevuje téma zklamání z racionálního zkoumání světa a lidského srdce (*Platónova jeskyně*); expresivní zpovědi přecházejí ve stesk a hořkou moudrost, převládá lyrická melodizace (*Finále*, *Rozloučení*). Verše návratu k rodnému venkovu ústí do motivu příchodu tvůrců „nové vlasti“ chudé a líbezné (*Odkaz*).